

NUT-partisiipin vaihtelu rajakarjalaismurteissa

ILIA MOSHNIKOV

Väitöksenalkajaisesityelmä Itä-Suomen yliopistossa 28. toukokuuta 2021

Variaatio on osa luonnollista kielenkäyttöä: ihminen voi ilmaista saman asian monella eri tavalla; me puhumme eri tavalla. Vaihtelua esiintyy erityisen paljon kaksi- ja monikielisen yksilön puheessa, jolloin kielet myös vaikuttavat toisiinsa ja syntyy kieltenvälistä vaikutusta. Ajan kuluessa kieltenvälinen vaikutus voi johtaa pysyvään kontakti- lähtöiseen kielenmuutokseen. Tutkin väitöskirjassani kahdessa lähisukukielessä, karjalassa ja suomessa, varioivaa partisiippimuotoa, jonka variaatio on runsaimmillaan näiden kahden kielen rajalla rajakarjalaismurteissa. Raja-Karjala kuului ennen toista maailmansotaa Suomeen. Alueella puhuttiin varsinaiskarjalan etelämurretta ja livvin-karjalaa ja näiden lisäksi suomen kieltä, mikä on johtanut suureen alueelliseen ja yksilölliseen variaatioon. Rajakarjalaismurteissa esiintyy vaihtelua karjalan ja suomen piirteiden välillä mutta myös kahden karjalan kielen päämurteen keskinäistä vaihtelua. (Ks. esim. Uusitupa, Koivisto & Palander 2017; Koivisto 2018.)

Karjalan kieli on suomen lähin sukukieli. Karjalankielisiä asuu Venäjän Karjalan tasavallassa ja Tverin alueella ja myös Suomessa. Puhujia arvellaan olevan Venäjällä noin 25 000 ja Suomessa noin 5 000–11 000 (Venäjän väestönlaskenta 2010; Sarhimaa 2017: 113–115). Suomessa karjala on nykyisin ei-alueellinen vähemmistökieli. Suurin osa Suomen karjalan kielen taitajista on rajakarjalaistaustaisia.

Tarkastelen tutkimuksessani rajakarjalaistaustaisten karjalankielisten puhumaa kieltä yhden morfologisen piirteen valossa. Selvitän, miten karjalan ja suomen kielen NUT-partisiipin eli aktiivin toisen partisiipin variantit ovat sekoittuneet keskenään rajakarjalaismurteissa. Tutkimusaineistoni sisältää vajaan 3 400 NUT-partisiipin esiintymää. Aineisto on kerätty 42 informantilta, jotka ovat kotoisin Raja-Karjalan Salmin, Impilahden, Suistamon, Korpiselän ja Suojärven pitäjistä sekä Ilomantsin itäisimmistä kylistä (ks. karttaa 1). Aineisto kuuluu Raja-Karjalan korpukseen.

Kartta 1.
Informanttien syntymä- tai asuinkylät.

Tarkastelun kohteena ovat kielteisessä imperfektissä sekä liittotempuksissa eli kielteisessä ja myönteisessä perfektissä ja pluskvamperfektissä esiintyvät NUT-partisiipin variantit (esimerkiksi *ei sanonut*, *on antanut*), joita on kaikkiaan yhdeksän (ks. taulukkoa 1 sekä kuviota 1). Suomen kirjakielen NUT-partisiipin tunnus on *nut* tai *nyt*, mutta karjalan ja suomen murteissa esiintyy useita *nUt*-tunnukselle äänteellisesti läheisiä variantteja, joista kukin muodostaa oman morfologisen tyyppinsä. Rajakarjalaismurteissa (ks. kuviota 1) varioivat suomen itäisille savolaismurteille ominaiset essiivipartisiippi (*sanonna*) ja rajageminaatiollinen partisiippityyppi (*sanonus sitä*), suomen kaakkoismurteiden *nt*-variantti (*sanont*), varsinaiskarjalassa esiintyvät *n-*, *nUn-*, *t*-tunnuksiset variantit (*sanon*, *sanonun*, *sanot*) sekä livvinkarjalalle ominainen *h*-loppuinen *nUh*-partisiippi (*sanonuh*). *nUt*- ja *nU*-tunnuksisia partisiippeja esiintyy sekä suomessa että karjalassa. (Ks. esim. Turunen 1959; H. Leskinen 1963; Bubrih, Beljakov ja Punžina 1997.) Mainittujen varianttien lisäksi rajakarjalaismurteissa on myös

muita paikallisia tunnusvariantteja (*sanoo*, *sanonuu*, *sano*, *sano*), joita ei laajasti tavata muissa karjalan kielen murteissa (Koivisto 2013).

Taulukko 1.

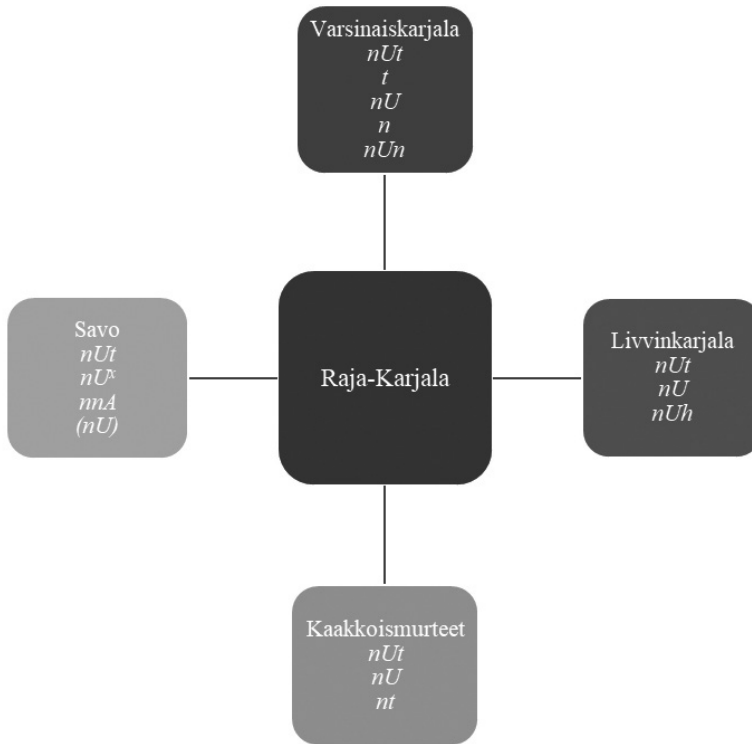
Verbeistä *sanoa*, *tarvita* muodostetut eri NUT-partisiipin variantit.

NUT-partisiipin tunnus	<i>sanoo</i> ~ <i>sanoa</i>	<i>tarvita</i>
<i>nUt</i>	<i>sano-nut</i>	<i>tarvin-nut</i>
<i>nU</i>	<i>sano-nu</i>	<i>tarvin-nu</i>
<i>nUh</i>	<i>sano-nuh</i>	<i>tarvin-nuh</i>
<i>t</i>	<i>sano-t</i>	<i>tarvi-t</i>
(<i>n</i>) <i>nA</i>	<i>sano-nu-nna</i> , <i>sano-nna</i>	<i>tarvin-nu-nna</i> , <i>tarvin-na</i>
<i>n</i>	<i>sano-n</i>	<i>tarvi-n</i>
<i>nUn</i>	<i>sano-nun</i>	<i>tarvin-nun</i>
<i>nU^x</i>	<i>sano-nu^x</i>	<i>tarvin-nu^x</i>
<i>nt</i>	<i>sano-nt</i>	<i>tarvi-nt</i>

Olen selvittänyt väitöskirjassani, mitä karjalan ja suomen partisiippivariantteja esiintyy rajakarjalaismurteissa alueellisesti ja yksilöllisesti, mutta olen myös tutkinut vaihtelun syitä ja ehtoja. Variaation kuvauksen lisäksi pyrin selittämään, mitkä kielelliset (morfosyntaktiset) muuttujat selittävät NUT-partisiipin variaatiota. Selitettävänä muuttujana on partisiippivariantti ja selittävinä muuttujina morfologiset (kuten verbi-tyyppi, verbivartalon tavumäärä, verbin yksi- tai kaksivartaloisuus) ja syntaktiset (lausekontekstin myöntö- tai kieltomuotoisuus, tapaluokka, aikamuoto) muuttujat. Vaihtelun selvittämisessä olen soveltanut laskennallisia tilastomenetelmiä. Kahden kategorisen muuttujan tilastollista riippuvuutta olen testannut ristiintaulukointia ja khiin neliö-testiä hyödyntäen. Monimuuttujamenetelmänä olen käyttänyt päätöspuuanalyysiä ja muuttujien vaikutusta variaatioon olen testannut satunnaismetsämenetelmällä. Monimuuttujamenetelmien ansiosta olen pystynyt tutkimaan selitettävän muuttujan suhdetta muihin selittäviin muuttujiin samanaikaisesti. Tilastotestien tuloksia olen myös analysoinut kvalitatiivisesti, ja tutkimustuloksia olen pohtinut alueen kielihistoriallisen kehityksen ja karjalan ja suomen keskinäisen vaikutuksen näkökulmasta. (Levshina 2015: 292–299; Tagliamonte ja Baayen 2012: 159–161; Väänänen 2016: 46–47.)

Alueellinen NUT-partisiipin variaatio rajakarjalaismurteissa muodostaa monimuotoisen kokonaisuuden. Kaikissa Raja-Karjalan länsipitäjissä *nUt*-tunnus on pääpartisiippivariantti, kun taas Suojärven ja Salmin aineistoissa karjalalle ominaisia *nUn*-, *n*- ja *nUh*-variantteja käytetään enemmän. Ilomantsin ja Korpiselän aineistoissa esiintyy vahvasti *nUt*- ja *t*-partisiippeja, joita esiintyy myös pohjoisempaan Porajärven, Repolan ja Rukajärven karjalan kielen murteissa. Ilomantsin kylissä suomen kielen vaikutus on ollut vahvempaa, mikä näkyy essiivipartisiipin ja *nt*-tyyppisen partisiipin runsautena. Myös Suistamon ja Impilahden aineistoissa esiintyy *nUt*-varianttia, mutta Suistamolla tavataan *t*-tunnuksen rinnalla *n*-, *nUn*- ja *nUh*-varianttia ja Impilahdella *nUt*-tunnuksen lisäksi huomattavan paljon *n*- ja *nU*-varianttia. Vaihtelua esiintyy eni-

ten alueen keskiosissa, karjalan ja suomen kielen kieli- ja murrerajoilla. *nUt*- ja *nU*-varianttien laaja frekvenssi ja niiden esiintyminen sekä karjalassa että suomen itämurteissa viittaavat niiden yhteiseen muinaiskarjalaiseen alkuperään.

Kuvio 1.
Rajakarjalaismurteissa esiintyvät NUT-partisiipin variantit.

Alueellisen vaihtelun lisäksi myös yksilöllinen NUT-partisiipin variaatio on suurta. Jopa samasta kylästä olevat informantit eroavat toisistaan. Tutkimukseni osoittaa, että Salmassa ja Impilahdella partisiippivariaatio ei ole aivan niin runsasta kuin muualla Raja-Karjalassa, jossa saatetaan yhdenkin pitäjän alueella käyttää jopa yhdeksää eri partisiippivarianttia. Aineistossa on merkkejä sekä vanhoista kieli- ja murrekontakteista että meneillään olevista kontakteista. Esimerkiksi ilomantsilaisinformanteilla esiintyvä essiivipartisiippi viittaa muodon vakiintuneeseen käyttöön ja varhaiseen kielikontaktiin. Toisaalta jonkin partisiippivariantin satunnainen käyttö on todennäköisimmin merkki vakiintumattomuudesta ja myös meneillään olevasta kielikontaktista.

Tutkimustulokset osoittavat, että kielellisistä muuttujista verbin morfofonologia selittää NUT-partisiipin vaihtelua syntaksia paremmin. Kielellisistä muuttujista tärkein on verbityyppi. Aineisto jakautuu myös eri ryhmiin verbin yksi- ja kaksivartaloisuuden sekä verbinvartalon tavumäärään mukaan. Eri partisiippivarianttien leviämistä olen

tarkastellut innovaatioiden leviämisen sekä leksikaalisen (Wang 1969: 12–13; Chambers & Trudgill 1998: 160) ja morfologisen diffuusion näkökulmasta (Mielikäinen 1995: 325–326). NUT-partisiipilla on sama tehtävä karjalassa ja suomessa, mikä on helpottanut eri varianttien keskinäistä sekoittumista.

Tutkimusaineistoni muodostaa tiettyjen periaatteiden mukaan koodatun laajan tietokannan, mikä mahdollistaa aineiston tutkimisen tulevaisuudessa myös eri menetelmää soveltaen. Digitaalisen taulukkomuodon ansiosta aineistosta voi rajata erilaisia kokonaisuuksia eri partisiippityypeistä alueellisiin jakaumiin. Tätä olenkin jo hyödyntänyt aiemmin tekemissäni tutkimuksissa (esim. Moshnikov 2018, 2021). Tässä tutkimuksessa hyödynnettyjen menetelmien lisäksi aineistoani voi käyttää myös muun tyyppiseen analyysiin. Käyttämäni menetelmät soveltuvat myös muun karjalassa ja muissa kielissä esiintyvän variaation tutkimukseen. Metodologisesti tämä tutkimus on kuitenkin ainutlaatuinen, sillä kyseistä aineistoa ja nimenomaan NUT-partisiipin variaatiota ei ole tähän mennessä tutkittu kvantitatiivisen variaation tutkimuksen ja kielikontaktitutkimuksen näkökulmasta.

Kieli muodostaa tutkimuskohteena monitahoisen järjestelmän. Rajakarjalaismurteet tarjoavat tutkimuskohteena ainutlaatuisen mahdollisuuden perehtyä kahden lähisukukielen välillä vallitsevaan kielelliseen variaatioon. Tämän tutkimuksen tavoite on ollut selvittää rajakarjalaismurteiden saloja tutkimalla yhden muodon vaihtelua. Vastaavaa vaihtelua esiintyy todennäköisesti myös muiden morfologisten piirteiden osalta sekä sanastossa. Tutkimusaineisto tarjoaa mahdollisuuksia lukuisiin muihinkin tapaus-tutkimuksiin, joiden avulla kahden lähisukukielen ja niiden murteiden kielikontakteja voidaan tutkia. Variaation nostaminen tutkimuskohteeksi tukee myös nykykarjalankielisten kielenkäyttöä, sillä vanhemmilta peritty karjala sisältää todennäköisesti samankaltaista kielellistä variaatiota. Vaihtelun tunnistaminen edesauttaa kielen oppimista ja tukee myös kielen normittamista. Aineistoa voi käsitellä ja analysoida loppujen lopuksi monella tavalla, mutta puhuja on se, joka päättää kielenkäytöstään.

Ileleh se-tämä sana karjalakse, sendäh gu tämä tutkimus liittyy karjalan kieleh. Raja-Karjalan murdehii on tässä tutkittu vai vähän, ga jälgivuozinnu Päivännouzu-Suomen yliopistos on ilmestynnyh rajakarjalah liittyjiä uuttu tutkimustu. Kieleh voibi opastuo yliopistotazol da uuzi karjalan kielen tutkijoin sugupolvi on kazvanuh. Monet karjalankielizet libo heijän jälgeläzet tuldih opastumah kieleh, da karjalan kielen elvytyts on käynnistynnyh.

Enimät Suomen karjalankielizis ollah rodužin Raja-Karjalaspäi libo ollah raja-karjalazien jälgeläzii. Uskon, gu tämängi tutkimuksen informantat siirrettih karjalan kielen tulijoile sugupolvile. Yhtes kielenke on siirdynyh kieleh kuului vaihtelu. Kielelline vaihtelu on luonnolline taba käyttöä omua kiely. Eri karjalan kielen murdehet da suomen kieli vaikutetti toine toizeh Raja-Karjalan alovehel vuozisavoin aigua, mi on johtanuh suureh kielellizeh vaihteluh. Toinah nygözetgi rajakarjalazien jälgeläzet tunnistetah omas kiales mostu vaihteluu. Toivon mugah tämä tutkimus auttau nygözii karjalan kielen maltajii nägemäh kiales oljua vaihteluu da ellendämäh, mindäh sidä on kiales. Raja-Karjalan murdehien vaihtelun tutkimus ozuttau alovehen kielitilandehtu da andau uuttu tiijollistu tieduo alovehen kieli- da murrehkontaktois, mi omas puoles tugou karjalan kielen nygösty tilandehtu da kielen elvytysty.

Tutkimus andau arvokastu uuttu tieduo da ozuttu, gu kieleh eri murdehien varian-
tat voijah segavuo luonnollizeh luaduh. Ristikanzu tavan mugah iče ei huomua, min-
däh käytti sidä libo tostu muoduo. Tutkijannu olen oppinuh sellittä, mittumat ehtot
ollah vaihtelun tagan. Täs suurennu avunnu oldih tilastollizet metoudat, ga sežo kat-
tajat Raja-Karjalan korpusan ainehistot. Omas karjalan kielen maltos oli ylen äijy hyö-
dyy. Alalleh olen duumainnuh, kuibo vaihteluu voibi sellittä da mis se johtuu. Kui iče
käyttäzin kiieldy. Ainehistuo kaččojes puaksuh juohtuttih mieleh oma lapsusaigu da
oma kodi Karjalas, kyläläzien tavalline elaigu.

Tutkimukseh piävyttih vai erähät karjalankielizet rajakarjalazet da uskon, gu
tutkimustuloksis vois olla eruogi, gu tutkimus olis luajittu eri ainehistuo käyttäjen,
sendäh gu vaihtelu rajakarjalazis murdehis on toven ylen suuri. Vaihtelu on suuri ei
vai yhten pidäjän rajois, a kai saman kylän rahvahan keskes. Yhtellä tutkimus andau
kattajan kuvan yhten piirdehen vaihtelus kogo Raja-Karjalan alovehel da ozuttu, kui
rajakarjalan murdehet liitytäh toizih karjalan kielen murdehieh.

Uskon, gu oman kielen vaihtelun tunnistamine andau rohkevuttu da tahtuo käyt-
tiä omua kiieldy omas jogapäiväzes elokses da sidä kauti tugou kielen elvytysty. Omua
kiieldy ei pie varata, sidä pidäy käyttiä da kieleh pidäy aiven opastuo. Kielien da mur-
dehien segavuttamien da eri variantoin tunnistamine autetah meidy hyväksymäh kie-
len moninažuttu.

Lähteet:

- BUBRIH, D. V. – BELJAKOV, A. A. – PUNŽINA, A. V. 1997: *Дуалектологический атлас карельского языка. Karjalan kielen murrekartasto*. – Leena Sarvas (toim.). Venäjän tiedeakatemia Karjalan tiedekeskuksen kielen, kirjallisuuden ja historian instituutti. Koti-
maisien kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 97. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER 1998: *Dialectology*. Cambridge Textbooks in Linguis-
tics. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511805103>
- KOIVISTO, VESA 2013: Variaatiosta yhden rajakarjalaismurteen idiolekteissa. – *XL Kielitieteen päivät 2.–4.5.2013. Abstraktikirja* s. 174–175 ja esitelmä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- 2018: Border Karelian dialects – a diffuse variety of Karelian. – Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Vesa Koivisto (toim.), *On the border of language and dialect* s. 56–84. *Studia Fennica Linguistica* 21. Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sf-lin.21>
- LESKINEN, HEIKKI 1963: *Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suoma-
laisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 275. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEVSHINA, NATALIA 2015: *How to do linguistics with R. Data exploration and statistical analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.195>.
- MIELIKÄINEN, AILA 1995: Morfologinen diffuusio. – *Virittäjä* 99 (3) s. 321–334.
- MOSHNIKOV, ILIA 2018: NUT-partisiipin variaatiosta rajakarjalaismurteissa. (*n*)*nA*-, *n*- ja *nUn*-partisiippien keskinäisestä suhteesta. – *Lähivörtlusi. Lähivertailuja* 28 s. 263–284. <http://dx.doi.org/10.5128/LV28.o8>.
- 2021: *Ol' noussun sih edee, tottunuh ol' ga ei syttyny*. Variaatiosta Suojärven rajakarjalais-

- murteessa. – Pekka Suutari (toim.), *Karjalankieliset rajalla* s. 138–156. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.
- Raja-Karjalan korpus = Rajakarjalaismurteiden tekstikorpus. Noin 119 tuntia Raja-Karjalan murreäänitteitä litteroituna. FINKA-tutkimushanke 2011–2014. Itä-Suomen yliopisto. Korpus on ladattavissa osoitteesta: <https://korp.csc.fi/download/finka/>. Luettu 6.8.2021.
- SARHIMAA, ANNELI 2017: *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TAGLIAMONTE, SALI A. – BAAYEN, HARALD 2012: Models, forests, and trees of York English. *Was/were* variation as a case study of statistical practice. – *Language Variation and Change* 24 (2) s. 135–178. <https://doi.org/10.1017/S0954394512000129>.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 253. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- UUSITUPA, MILLA – KOIVISTO, VESA – PALANDER, MARJATTA 2017: Raja-Karjalan murteet ja raja-alueiden kielimuotojen nimitykset. – *Virittäjä* 121 (1) s. 67–106.
- Venäjäin väestönlaskenta 2010 = Всероссийская перепись населения 2010. Vserossijskaja perepis' naselenija 2010 [Venäjän väestönlaskenta 2010], viralliset tulokset. Saatavilla: https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/vol4pdf-m.html. Luettu 6.8.2021.
- VÄÄNÄNEN, MILJA 2016: *Subjektin ilmaiseminen yksikön ensimmäisessä persoonassa. Tutkimus suomen vanhoista murteista*. Annales Universitatis Turkuensis C 430. Turun yliopiston julkaisu. Turku: Turun yliopisto.
- WANG, WILLIAM S.-Y. 1969: Competing changes as a cause of residue. – *Language* 45 (1) s. 9–25. <https://doi.org/10.2307/411748>.

Ilia Moshnikov: *NUT-partisiipin variaatio rajakarjalaismurteissa*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto 2021. Kirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3744-5>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@uef.fi